

פעילות תרבות במהלך שירות מילואים

עמותת 'צהר' הוקמה במגמה להיות שותפים בעיצוב דמותה היהודית של מדינת ישראל, מתוך הידברות וחיפוש אחר מרכיבי זהות משותפים. על מנת להגיע למטרה זו ייסדה 'צהר' כמה מיזמים, כאשר העיקריים ביניהם הם מיזם הנישואין; מיזם התפילות וביטאון 'צהר'. במסגרת הגיליון העוסק בתרבות העכשווית וההתמודדות עמה, ברצוני להציע מיזם נוסף העוסק בהנחלת תרבות יהודית שורשית וערכית לכלל עם ישראל. יוזמה זו תסייע לאנשי פיקוד בשירות מילואים להעברת תרבות חינוכית ויצירת חשיפה לנושאים שהציבור הכללי איננו מודע להם כלל, כל זאת לחיילי המילואים במהלך שירותם בתעסוקה מבצעית.

א. האם יש קשר בין תרבות לצה"ל?

כחלק מהתפיסה של צה"ל את המשרתים בו כאנשים מורכבים ושלמים – הוא מרגיש מחויבות בפיתוח עולמם הרוחני ועידוד הקשר בינם לבין החברה הישראלית וערכיה. היות וצה"ל הוא גוף שהשירות בו חובה, הוא מייחס חשיבות רבה לאספקת "מזון רוחני" לחייליו ולמתן מענה לצורכיהם התרבותיים והערכיים, הווה אומר: לחשוף אותם לעשייה התרבותית הנעשית מחוץ למסגרת הצבאית ולהבטיח את התפתחותם כבני אדם במרקם החברתי-תרבותי בישראל. התרבות היא מעין "חוט מקשר" בין החברה הישראלית שאליה משתייכים חיילי צה"ל, לבין המסגרת הצבאית שבה הם משרתים.

אירועים תרבותיים ביחידות צה"ל השונות ופיתוח ההיבט התרבותי בצבא הם משמעותיים ומהווים כלי חשוב גם בידי מפקדי צה"ל: אירועים אלה יוצרים אווירה חיובית ומגבשת ביחידה, מחזקים את הלכידות בה ומאפשרים לחיילים "לפרוק מתחים" שהצטברו לאורך השירות בדרך מהנה. בנוסף, מהווים אירועים אלו במה מצוינת להעברת מסרים חינוכיים לחיילי צה"ל ומפקדיו בשטח. צה"ל מכיר בדברים אלו וחיל החינוך והנוער נותן מענה תרבותי לחיילי צה"ל, בעיקר לחיילים הסדירים, באמצעות תרבות יום א' והופעות של להקות צבאיות שונות.

ברם, מה שהצבא מנסה להנחיל, זו התרבות המערבית החילונית שרוב חייליה רגילים לצרוך מחיי האזרחות. לדברי הצבא: "באמצעות הופעות הלהקות הצבאיות ותיאטרון צה"ל, חשיפה למופעי תרבות מהשורה הראשונה באירועי תרבות יום א', וקיום ערבים יחידתיים ואירועי הווה, מאפשר צה"ל לחייליו ולמפקדיו חשיפה לעולם התרבותי שמחוץ לצבא, יוצר חיבור בינם לבין ההווה התרבותית והערכית של החברה הישראלית, מגוון וצובע את שגרת היום-יום הצה"לית, ומעשיר את עולמם הרוחני"¹.

נראה כי ניתן לרתום כוחות אלו לכיוונים מעט שונים בעלי מסר ערכי-יהודי גדול יותר.

ב. ההזדמנות בשירות המילואים

רוב הציבור הדתי בישראל חי היום בבידוד. זהו תהליך חדש יחסית, של הדור וחצי האחרונים. מרבית היישובים ביהודה ושומרון הינם יישובים הומוגניים שבהם כולם או כמעט כולם דתיים. כמו כן במושבם ובקיבוצים דתיים כמעט שאין ציבור חילוני כלל. אליהם יש להוסיף את השכונות הדתיות המשמעותיות שקמו בדור האחרון על ידי חברות בנייה דוגמת 'משהב'. כך נוצרו בערים כירושלים, פתח תקוה, גבעת שמואל, נתניה ועוד שכונות המאוכלסות בעיקר

¹ מתוך אתר חיל החינוך, <http://www.aka.idf.il/chinuch>

בציבור שומר תורה ומצוות. רוב הציבור הזה שולח את ילדיו לבתי ספר שבהם לומדים הדומים להם בלבד. אם לפני דור עוד איישו את מערכת החינוך הממלכתית דתית כארבעים אחוז בני משפחות חילוניות או מסורתיות ואתם למדו כשישים אחוז ממשפחות דתיות, הרי שהיום קמו מערכות חינוך דוגמת 'נועם' ו'חורב' שאינן מקבלות אלא ילדים דתיים במובהק. כך קורה שלרוב הצעירים הצבא הוא המפגש הראשון עם האחר החילוני או הדתי. בעבור חלקם זהו גם המפגש האחרון מסוג זה.

המפגש בין הדתי לחילוני בצבא הוא מחויב ומאוד מוצלח. אין דבר מגבש ושובר מחיצות יותר מסחיבת אלונקה במאמץ משותף. ישיבת מפקדים שבה יושב מפקד דתי תתחיל לעתים קרובות במעין 'דבר תורה', וגם אם לא - עצם הנוכחות של אדם הספוג בתורה מקרינה בכך על סביבתו. הסקרנות והרצון ללמוד ולהכיר קיימות בכל שדרות הצבא.

בזמן שירות המילואים נוצרים קשרים חבריים אמיתיים תוך היכרות עם החבר המגיע מתוך עולם תרבותי שונה בתכלית. אנשים שונים בתכלית שאין כל סיכוי אילולא המילואים שיחיו יחד, פועלים במשך כחודש כבני משפחה אחת גדולה. זו הזדמנות לחשוף את הציבור הגדול והמגוון הזה לתרבות היהודית ולאהבת ארץ ישראל.

על מנת להסביר את כוונתי אבקש להציג את המודל שבנינו בפלוגת המילואים שבה אני משרת². בכל תעסוקה מבצעית מוגדר תמיד צוות משימות שבאחריות הגדוד והפלוגה ליצוק תכנים לפעילותו. המשימות נגזרות מהמקום שבו עושים את המילואים, מיכולות החיילים ומתנאים מבצעיים נוספים. אנחנו במסגרת הפלוגתית קבענו שבכל שבוע מוגדרת פעילות תרבות, כחלק מהפעילות של צוות זה. לפעילות זו מצטרפים בכל פעם אנשים נוספים הזמינים, כדוגמת אנשי המנהלה ומטה. החוכמה היא למצוא פעילות תרבות שתתאים מצד אחד לחיילים ומצד שני למקום שבו הם נמצאים.

כששירתנו בשנת תשס"ג בכרמי צור, עשינו סיור במערת המכפלה ובחברון עם ליווי של אחד מהמתיישבים שם. קשה לתאר את הרושם העצום שנוצר בשבוע הראשון שעשינו את הסיור, וראיה לכך הייתה שבשבוע השני לא היה מקום באוטובוס לכל מי שרצה לצאת. מדובר באנשים שאין כל סיכוי שיגיעו למערת המכפלה בדרך אחרת (כן, גם אנשים דתיים), וכמובן, מעולם לא היתה להם דרך לשמוע את אנשי היישוב היהודי בחברון בצורה ישירה. את הסיור סיימנו בחיזיון האור-קולי שבכפר עציון. שנה אחר כך (תשס"ד) שירתנו בעלי זהב, ושם יזמנו פגישות עם תושבי פדואל. עשינו טיול רגלי ביער אום צפא (נווה צוף-חלמיש) שהודרך על ידי תושב נווה צוף המומחה ללימודי ארץ ישראל ומרצה מחונן, והוא חיבר את החיילים לאזור מיוחד זה של ארץ ישראל. שנה אחר כך, שנת הגירוש (תשס"ה), שירתנו בגבול לבנון, ושם עשינו טיול למערת נטיפים לא מוכרת ושילבנו דיון בנושא ההתנתקות. תוצאות הגירוש ידועות ומוכרות, אך אני בטוח שגם החיילים שתמכו בתהליך נפשע זה הבינו את המורכבות והבעייתיות אחרי השיחות הללו. בקיץ שנת תשס"ו נלחמנו בלבנון ולא יכולנו לקיים פעילות תרבות, אך ללא ספק הקשר בין האנשים אחרי שהייה משותפת של שבוע בארץ אויב חוזק והפך לקשר אישי לעד³. בחגים תשס"ח שירתנו בשילה, ושם עשינו סיור עם בית ספר שדה עופרה. ביקרנו בתל שילה ובחזיון האור-קולי על המשכן שם, וערכנו מפגשים עם ההתיישבות היהודית באזור. החיילים פגשו את

² פלוגת חי"ר בגדוד 9211, חטיבת ברק עוצבת עוזד.

³ המלחמה אף 'יצרה' שני מאמרים הלכתיים מחיילי הפלוגה שפורסמו בתחומין כז (תשס"ז) העוסקים בהלכות מלחמה.

בעלת בית הבד היהודי הראשון בשומרון⁴. אשה גדולה וצדקת זו מוצגת על ידי התקשורת כמחרחרת ריב וכעסוקה בעקירת עצי זית של ערבים. החיילים פגשו אשה עם עוצמה רוחנית אין סופית, והדיון אתה בוודאי לא יישכח למשך שנים. כן ביקרנו במפעלים המעסיקים רק יהודים, ודנו איתם על הכדאיות הכלכלית של מפעלים שכאלה ועל היחס שבין כסף וערכים. מדובר במפגשים ערכיים, שבהם ניתן לחשוף את ציבור חיילי המילואים הכולל בתוכו את כל עם ישראל לתרבות יהודית, ערכי אמת וראיית המציאות ללא מתווכים⁵.

ג. כיצד עושים את זה?

פעילות תרבות זו צריכה להתבסס על יוזמה של אחד מסגל הפיקוד ברמת הפלוגה: קצין, רס"פ, פקיד ואף סמל עם יוזמה. יש צורך בשיתוף פעולה של מפקד הפלוגה, ובמציאת אנשים מתאימים בכל מקום שבו משרתים במילואים. ניתן לפנות לקצינת החינוך שבכל חטיבה, אך היכולות שלה מצטמצמות בדרך כלל ללהקה המגיעה לגדוד בסוף שירות המילואים. העיקר הוא היוזמה המקומית, קשרים עם אנשים המתגוררים במקום וחזון. כאן המקום להציע להקים מיזם שיבוסס על מאגר מידע שיוכל לסייע לכל מפקד או חייל המבקש ליזום פעילות שכזו בפלוגה שלו. מאגר זה, שאבקש כי 'צהר' ייקחו את חסותו עליו, יקיף את כל הגזרות שבהן חיילי מילואים מבצעים תעסוקה מבצעית, ובעבור כל אזור (ברמה גדודית) רשימה של מקומות אפשריים לטיול, סיור וביקור; בצירוף שמות מדריכים ומרצים מתאימים.

ד. סוף דבר

מסופר בגמרא במסכת סנהדרין (מט, א):

דאמר רבי אבא בר כהנא: אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה, ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה, זכתיב: "ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, ויואב בן צרויה על הצבא" (שמואל ב ח, טו-טז). מה טעם דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו? משום דיואב על הצבא. ומה טעם יואב על הצבא? משום דדוד עושה משפט וצדקה לכל עמו.

ברור כי דוד היה גם לוחם צבאי בעצמו. אך כאשר מינה את יואב כשר הצבא, הוא היה האחראי על המשפט והצדקה בעם. כך גם מוטלת החובה עלינו. כל עוד אנחנו חיים כעם בעל יד פשוטה ואגרוף קמוץ, השואף לשלום ומתאמן למלחמה, יש חובה דתית הנובעת מחיוב מוסרי בסיסי של 'הקם להורגן השכם להורגו' לשרת בצבא ובמילואים. אך ניתן למנף את זמן השירות גם להפיץ את אמונתנו, תורתנו ותרבותנו בכל עם ישראל.

⁴ על פעילותה יחד עם בעלה הרב יוסף שוקר ז"ל ניתן לקרוא בעיתון ארץ בנימין גיליון 336 אייר תשס"ז, נמצא גם באינטרנט <http://www.binyamin.org.il>

⁵ **הערת הרב אורי סמט:** יש להציע דרכים נוספות להעברת ערכים, שאינן תלויות במקום ובאמצעים. דוגמה לדבר: מעגל השנה. פעמים רבות שירות המילואים חל באחד מן המועדים. הרבנות הצבאית לוקחת על עצמה ניהול פעיל של אירועי מועדים, אולם בדרך כלל נשארת היוזמה בידי חיילי הפלוגה. כאן יכול החייל התורני ליזום פעילות בנושאי החג, כגון הסברים על סוכה ולולב, הדלקת נרות חנוכה פלוגתית, סדר ליל ט"ו בשבט וכו'. לכך יש להוסיף גם את השבתות, שבהן יכול החייל הדתי לצקת תוכן בעל ערך: לדאוג לשולחן שבת משמעותי, למשל בכך שלפני שהוא "יגיד את הקידוש" - התפקיד המסורתי של החייל הדתי בפלוגה - הוא יאמר כמה מילים על עניינה של השבת או על פרשת השבוע.